

NAŠI ŽAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 15. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 3.—, za pol in četrta leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ v Ljubljani.

Leto IV.

Ljubljana, meseca aprila 1906.

Št. 4.

„Opozicija“.

Slovenska liberalna stranka je obetala, da bo revidirala svoj program na shodu zaupnikov, ki ga skliče to spomlad. Zdelo se je to obetanje skoraj resno; kajti tudi slovensko časopisje se je nekoliko bavilo z vprašanjem, v kakšni smeri in na kakšen način naj se revidira liberalni program.

Pravili smo liberalcem, da tega ne bodo storili; k večjemu da bodo na shodu skušali napraviti svoj testament in poiskali dedičev, če jih bodo mogli dobiti . . .

Programa res niso revidirali. Izprevideli so namreč še o pravem času, da ga — nimajo! Kako bi ga torej mogli revidirati, če ga še vstvarili niso, še manj pa izvrševali v praksi? To je pač tako nemogoče, da se niti slovenskim liberalcem ne zdi izvršljivo. Revizija programa je bila napovedana za bodočo jesen; pa tudi ta napoved ni bila logična — iz vzroka, ki sem ga baš navedel.

Pravzaprav lahko tudi priznamo, da niti testamenta na tem shodu niso delali niti napravili. Omehčali so se in naredili navadno izročilno pogodbo. Sami so si izgovorili kot ali vžitek; vodstvo gospodarstva so poverili „mladim“, kateri so jim že sitni postajali . . .

„Mladim“ — kdo pa so?

Jako pestro pisan svet se je sprivil v to gredo. Ko bi bile tu res cvetice, bi mislil, da je spomladanski svet; pa ni . . .

Med „mlade“, katerim je liberalna stranka v kljub svoji starosti, neplodni zanikarnosti in brezsočnosti imponirala tako, da so stopili z njo v kooperacijo, uvrščamo neposredno potomstvo te stranke; tudi nekaj oddaljenejšega sorodstva spada sem — nekaj narodnih radikalcev, nekaj pristašev neodvisne kmečke stranke, nekaj nacionalnih socialistov, katerim pa ni znano, kaj je socializem, in nekaj takih življev, ki bi imeli isti pomen v vsaki drugi stranki ali struji, kakršni jim je prisojen v liberalni.

O teh „mladih“ smo čuli in čitali, da se imenujejo *opozicija*. Slišali smo, da je ost te opozicije naperjena naravnost proti liberalni stranki,

Našli smo tudi ljudi, katerim je ta opozicija bila tako všeč, da so že govorili o novi stranki, ki naj podere liberalno in vzbudi na Slovenskem sveže politično življenje. Kaj vse ljudje govore! . . .

Ni čuda, če se je starim liberalcem srce ustrašilo, da so se z bali opozicijskih sapic, ki so pihljale ponižno iz raznih glasil in glasilic. Besede opozicije so bile sicer mogočne in oblastne, njih zmisel pa je bil: mi nismo radi opozicija; dajte nam za dva komolca prostora pri mizi, pa boste videli . . .

Odmaknili so se stari in mladi so prisedli pokorno in udano.

Takšna je bila vsebina opozicije „mladih“ — opozicije, kateri je bilo odločilno geslo: *oportunizem!*

Ako je hotela ta opozicija res imeti namen, vcepiti našemu javnemu življenju nekaj novega in zdravega, potem se ne bi smela pridružiti liberalni stranki — vkljub vsem klicem o herostratstvu in o složnem nastopu. Stara stvar je, da po slogi stoka in zdihuje tista stranka, kateri se godi slabo. In če je opozicija uslišala njen klic na pomoč, je v tem le dokaz, da je opozicija sama slabotna in da nima niti moči niti poguma, da bi sama in samostojno prodrla. Takšna opozicija pa ni nobena opozicija! Če je kdo slučajno slučajno slabe volje, se ne more že zatrjevati, da je v opoziciji. In naši „mladi“ so bili slučajno le slabe volje . . .

A zakaj so se neki pridružili liberalni stranki? Ali so hoteli stranki pomagati ali sebi? Ali obema? Na misel nam prihaja tu basen o dobrem jabolku, ki ga je dete hotelo pridejati v skledo gnilih, češ, da bodo gnila jabolka zopet postala sveža in zdrava . . .

Pa saj vendar vidimo po vseh koncih in krajih sveta, kaj so dosegle razne opozicije „mladih“, ki so hotele kooperirati s „starimi“. Niti daleč nazaj se nam ni treba ozirati. *Mlajša generacija na Hrvaškem* je klasičen dokaz, da je brezuspešno početje, spajati „stare“ z „mladimi“. Radi bi bili sodelovali „mladi“ s „starimi“; hoteli so biti *kvasec* — kakor pravi M. Marjanović v svoji knjigi „Hrvatski pokret II.“ —; galvanizirali bi bili radi stare mumije; škoda se jim je zdelo cepiti moči, ko je skupni nasprotnik tako močan in silen . . . Zgodilo se je pa, da so morali izstopiti izmed vrst „starih“ in kreniti na svojo, samostojno, novo pot. Seveda je ta hrvaška opozicija nekaj drugega nego slovenska „opozicija!“

In *opozicija na Češkem*, ki se je začela pojavljati proti mladočeškemu režimu že začetkom devetdesetih let, je izkusila isto. Ako boš vlival zdravo vino v sod, ki ima duh po plesnobi, ne boš dobil vžitne pijače na mizo! In danes — po preteku petnajstih let stoji pretežna večina izobražencev, delavne inteligencije, v opoziciji proti Mladočehom, v taboru realistov. Na Češkem so pač bili ljudje, ki so si za svoje ideje upali v boj kot opozicijski . . .

Priznavajo pa na Češkem in na Hrvaškem, da so bila tista leta, v katerih so kooperirali s „starimi“, izgubljena za pozitivno delo. Pa bo na Slovenskem drugače?!

Toda — poglejte *naše klerikalce!* Opozicijonanci so že skozi petnajst let. Ali vidite njih uspehe? In kako so jih dosegli? Preiščite no, koliko najdete „starih“ med njimi. Dokler so imeli ondi „stari“ še kaj besede, niso mogli nikamor z vsem klerikalnim pokretom; ko so „mladi“ pometali nepotrebni balast s krova in vzeli v roke krmilo sami, se je takoj pokazalo, da jadrajo veliki zmagi nasproti . . .

Opozicija mora imeti vsaj en predpogoj za obstanek: *vztrajnost!*

Opozicija naših mladih naprednjakov tega nima; nima niti samozavesti in neodvisnega naziranja — drugače bi ne bili na shodu zaupnikov liberalne stranke blesteli opozicijonanci kot *zaupniki*; ne bi bili *molčali*, ko je bil pogovor o stališču stranke napram Gautschevi volilni reformi; ne bi se bili dali voliti v izvrševalni odbor te stranke . . .

Opozicije naših „mladih“ prvi princip je — oportunistem!

Vere v tako opozicijo nimamo.

D.

Politično življenje Slovencev.

I. Pokristjanjenje je navezalo Slovence na zapadno kulturo in od tega časa so ostali pod germansko-romanskim vplivom. Reformacija je vzbudila slovensko književnost, ko sta leta 1550. na Nemškem zagledali beli dan prvi dve slovenski knjigi. Nove impulze pa so dobili Slovenci od dobe prosvetljenosti in velike francoske revolucije. Reformacija je dala Slovincem književnost, ideje prosvetljenosti in francoske revolucije pa so rodile zavest slovenske narodnosti in z njo zahtevanje narodnih pravic v javnem življenju.

Žiga baron Zois (1747—1819), svetovno omikani mecenat in glava vsega tedanjega duševnega gibanja slovenskega, mož racionalistiškega mišljenja, in zgodovinar Anton Linhart (1756—1795), učenec Sonnenfelsov in začetnik slovenske drame, sta vplivala na prvega slovenskega pesnika *Valentina Vodnika* (1758 — 1819), da je začel izdajati leta 1797. *Ljubljanske Novice*, prvi slovenski časopis, ki je izhajal do leta 1800.

Literatura. Apih, Slovenci in 1848. leto. V Ljubljani 1888. Apih, Naš cesar. V Celovcu 1898. Bezenšek-dr. Celestin, Svečanost o priliki sedemdesetletnice dr. Janeza Bleiweisa. V Zagrebu 1879. Časnikarstvo in naši časniki. V Ljubljani 1884. Dr. Derganc, Janez Trdina, Avtobiografska pisma. (Ljubljanski Zvon, 1905. in 1906.) Dimitz, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. V Ljubljani, 4. zvezek 1876. Flegerič, Doktor Štefan Kočever. V Ljubljani 1890. Dr. Geršak, Ormoški spomini. V Ljubljani 1902. Iz naroda za narod! V Ljubljani 1905. Dr. Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca. V Ljubljani 1905. Kalan, Einspieler — zlatomašnik. V Ljubljani 1887. Kaj hočemo. V Ljubljani 1901. Marn, „Novice“ pa dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani 1882. Mladoslovenci in državni zbor leta 1873. in 1874. V Ljubljani 1874. Dr. Murko, Dějiny slovinské literatury. (Ottáv Slovnik Naučný, v Pragi 1898.) Po desetih letih. V Ljubljani 1905. Polec-Senekovič, Vseučiliški zbornik. V Ljubljani 1902. Poročilo o I.

Vodnikove Novice so prinašale razne novice, razglase, žitne cene, loterijo, imena umrlih, pa tudi poučne članke narodopisne, gospodarske in druge vsebine. Želja po ljudski omiki, lastna tej dobi, jih je rodila, toda zamorile so jih neugodne razmere, zanemarjenost in neizobraženost slovenskega naroda. Pravzaprav še ni bilo slovenskega naroda, ker se Slovenci še niso zavedali svoje narodne enote. Vodnik se je moral tudi zagovarjati pred očitanjem občinstva, da v svojem časopisu — laže!

Prvi slovenski politični list je prenehal, nadaljeval pa se je slovenski preporod, ko so Francozi vladali slovenske dežele (1809—1813). Vodnik je navdušeno pozdravljal novi „duh Napoleonov“ z odo „Ilirija oživljena“, zaradi katere ga je pozneje avstrijska vlada upokojila.

Francoska vlada je upoštevala narodnostni moment: slovenščina se je uveljavljala poleg francoščine in nemščine. V ljudskih šolah je bil učni jezik slovenski, za višje šole ni bilo pravzaprav uradno določenega učnega jezika, to se je prepuščalo učnim zavodom samim. V naziranju, da je jezik sredstvo v dosego namena, se nam izraža zdravo pedagoško načelo. V Ljubljani se je ustanovilo vseučilišče ali akademija s štirimi fakultetami. Ta izpremema v šolstvu ni bila po volji pristašem starega nemško-centralističnega režima. Ko se je namerjalo izključiti nemščino iz ljudskih šol, je tedanji ravnatelj normalne šole Eggenberger odložil svojo čast, ker „v takih razmerah ne more več koristno služiti svoji domovini Kranjski“. Znanje francoščine pa se je zahtevalo od vsakega, ki je hotel dobiti denarno ustanovo.

Francoska doba pomenja napredek v upravi. Poprej je bilo vse polno roparjev in tatov, sedaj pa sta vladala varnost in red; francoski orožniki so bili še dolgo časa na dobrem glasu pri Slovencih. Podpirala se je obrtnost in kupčija. Znižala se je desetina, odpravila se je tlaka in patrimonialno sodstvo, podložniki so postali samostojni in svobodni. Davki so bili pravično razdeljeni in se tudi pravično pobirali.

V drugih državah so se zatirale humanitarne družbe, ki so se zbirale v framasonskih ložah. Framasonska loža za Ilirijo pa je našla zavetišče in pribežališče, da je mogla gojiti človekoljubje in krepost. Njeni udje so morali obljubiti, da ostanejo vedno pošteni možje. Razpravljati o religiji in ustavi jim ni bilo

slovenskem katoliškem shodu. V Ljubljani 1903. Poročilo o II. slovenskem katoliškem shodu. V Ljubljani 1901. Praprotnik, Dr. Lovro Toman. V Ljubljani 1876. Shod zaupnih mož v Ljubljani. V Ljubljani 1895. Slovenci in državni zbor leta 1873. in 1874. V Ljubljani 1874. Urbas, Dr. E. H. Costa. V Ljubljani 1877. Vencajz, Spomenica o petindvajsetletnici akademičnega društva „Slovenija“ na Dunaju. V Ljubljani 1894. Dr. Vošnjak, Spomini. V Ljubljani 1905. (I. zvezek). Dr. Vošnjak, Slovenci, kaj čemo? V Ljubljani 1867. Dr. Vošnjak, Slovenski tabori. V Mariboru 1869. Vrhovnik, O stoletnici Vodnikovih „Ljubljanskih Novic“. V Ljubljani 1897. Železnikar, Dr. Valentina Zarnika zbrani spisi. I. V Ljubljani 1888. — Revije: Slovan (1884—1887), Rimski Katolik (1888—1896) Slovanski Svet (1888—1899), Katoliški Obzornik, Naši Zapiski. — Politični časopisi, zlasti: Novice (1843—1903), Slovenski Gospodar, Slovenski Narod, Soča, Slovenec, Edinost, Mir, Domovina, Rdeči Prapor.

dovoljeno. Najrajši so vzprejemali med se izobražene može, ki so se pečali z znanostmi in umetnostmi.

Uradni časopis „Télégraphe officiel“, čegar urednik je postal Charles Nodier, je rad prinašal študije o jugoslovanski poeziji, zgodovini in jeziku.

Napoleon je bil na vrhuncu svoje slave in moči, avstrijska cesaričinja je postala francoska cesarica, namestniki cesarjevi (zlasti simpatični maršal Marmont in grof Bertrand) so skrbeli, da so ohranili prebivalstvo pri dobri volji; slavnost se je vršila za slavnostjo, veselica za veselico, gospodo so pridobivali zase s sijajnimi plesi in pojedinami, ljudstvu so zopet nudili „panem et circenses“: ali ni imel prvi buditelj slovenskega naroda Vodnik dovolj povoda, da je prorokoval srečno prihodnost pod žezlom Napoleonovim?

Toda nemo propheta in patria! Mlado brstje, ki je poganjalo iz demokratičnih idej velike revolucije, je morila slana Napoleonovega imperializma. Njegovo načelo, da mora za vojaške potrebščine skrbeti dotična pokrajina, je povzročevalo upore in nemire. Od dolgotrajnega vojevanja obubožano ljudstvo ni bilo prijazno novim razmeram, meščanstvo se je udajalo resignaciji, plemstvo pa je bilo očitno nasprotno. Komaj pa so se jele celiti rane in je zlasti maršal Marmont znal s svojim vedenjem pridobivati simpatije za francosko vlado, že so se zbirali oblaki na nebu in nalagale so se vojne kontribucije, ki so se pobirale z brezobzirnostjo in strogostjo. Vse si je želelo trajnega miru in prejšnje simpatije so se ohladile, ko se je bojna sreča obrnila na nasprotno stran.

Po odhodu Francozov je nastopila reakcija. Nekatero francoske uredbe so se ohranile, večinoma pa je ostalo vse pri starem, kakor je bilo pred francosko okupacijo: zavladal je Metternichov absolutizem.

II. Obupen je bil socialni, kulturni in politični položaj Slovencev v predmarčni dobi. Domače plemstvo so bili izgubili popolnoma; kar je bilo plemstva, je bilo odtujeno narodu in delalo za nemške, laške in madjarske koristi. S slovenskimi žulji je bogatelo na škodo slovenstvu. Tudi meščanstvo je bilo neslovensko po duhu in deloma po krvi. Mali trgovci in obrtniki, o katerih bi se lahko reklo, „da ni doma meščanov, kadar gredo kmetje na polje,“ so bili odvisni od tuje gospode in tujih uradnikov in se jim zato prilagodovali v mišljenju in vedenju. Edini stan razumništva, ki je čutil z narodom, je bila nižja duhovščina, toda ni ta ne brez izjeme, zlasti na Koroškem in Štajerskem dostikrat ni bila duhovščina zmožna slovensčine niti za najnavadnejše molitve. Caf n. pr. je pisal dr. Muršcu: „Dobrih mašnikov najdeš med 100 celih 99, enega domorodca pak med 100 težko.“ Kmet ni bil svoboden, ampak podložen svojemu graščaku. Trli sta ga tlaka in desetina kakor tudi veliki davki; Kranjsko in Koroško n. pr. sta plačevali razmerno več davka nego Češko ali Moravsko. Tlačanstvo pa je slabo vplivalo na moralo slovenskega naroda, ki mu je vzgojilo servilizem, hlapčevsko ponižnost pred gospodo, kar je umevno, ako se je med graščinskimi uradniki nahajal oskrbnik, ki se je bahal: „Jaz sem četrta božja oseba na zemlji!“

Kakor v socialnem, tako je bilo v kulturnem in političnem oziru. Ljudskih šol je bilo malo slovenskih, nemško-slovenske pa so bile pravzaprav nemške, ker se je rabila slovenščina samo v začetku. Največ se je mladina naučila v nedeljski šoli, ki je bila slovenska. V srednjih šolah se je slovenščina zanemarjala, iz rodoljubja so poučevali nekateri profesorji v materinščini (v Ljubljani n. pr. zlasti Kersnik). Kakor v šoli, tako je i po uradih gospodovala tujščina, kar pa sicer za francoske vlade tudi ni bilo drugače, ko je bil uradni jezik francoski. Politično in cerkveno so bili Slovenci razcepljeni v Kranjce, Štajerce, Korošce in Primorce vsak s svojimi separatističnimi težnjami, ki so morale zavest narodne enote.

Malo je bilo število za narodni preporod delujočih mož. Na Koroškem se je odlikoval poleg Urbana Jarnika v prvi vrsti poznejši lavantinski škof *Anton Martin Slomšek* (1800—1862) zlasti kot pedagog. Seveda ni ušel očitaniu, da je — panslavist! Njegovo načelo je bilo: Malo govoriti, veliko delati, vse potrpeti. V njegovem krogu sta vzrastla Matija Majar in Andrej Einspieler. Na Goriškem imenujemo Valentina Staniča kot buditelja. Na Štajerskem je nastal pod češkim, poljskim in srbskim vplivom (Kollár, Šafařík, Čelakovský, Mickiewicz, Vuk) krog mladih, navdušenih mož, kakor Macun, Trstenjak, Kočevar, Miklošič, Vraz itd., ki so se učili slovanskih jezikov in imeli govorniške vaje.

Na Hrvaškem je nastopil v istem času ilirizem, glavno vsled vpliva Kollárja in Šafaříka. Jugoslovani naj bi se književno združili med seboj pod skupnim imenom Iliri. Ilirščine so se poprijeli mnogi slovenski pisatelji, n. pr. Vraz, Miklošič, Murko, Kočevar, Trstenjak, Muršec, Jeran, Žakelj, Ravnikar in drugi; kakor vidimo, glavno oni štajerski krog. Toda misel ilirizma se ni ukoreninila, ker ni bilo med Slovenci in Hrvati potrebnih kulturnih predpogojev, dasi je ugodno vplivala na narodno prebujenje. Političnega značaja ilirizem v Slovencih splošno ni imel, čeprav so se posamezniki ogrevali za to. Slovenci so opustili ilirščino razven *Stanka Vraza* (1810—1851), ki je postal največji pesnik ilirizma. Zapustil je slovensko torišče, ker mu je bilo za njegov duh preozko.

Vzglede dr. Ljudevita Gaja, ki je izdajal svoje *Novine Hrvatske* s prilogo *Danico Hrvatsko* (pozneje *Ilirske Novine* in *Danica Ilirska*), je vplival na Slovence, da so tudi poskušali v tem zmislu. Že večkrat so namerjali, da bi si ustanovili svoj časopis, toda stroga cenzura je zabranjevala take poskuse. Leta 1843. pa se je posrečilo kranjski kmetijski družbi, da je dobila s posredovanjem nadvojvode Ivana dovoljenje za izdajanje lista, ki bi v gospodarskem oziru poučeval slovenski narod. Nadvojvoda Ivan je bil kmetijski družbi očital, da ni v njej kmetov, za katere je v prvi vrsti ustanovljena. Tako je prišel na svetlo leta 1843. *drugi slovenski časopis: Kmetijske in rokodelske Novice* (pozneje *gospodarske, obrtniške in narodne*), tednik, katerega urednik je postal tajnik kmetijske družbe *dr. Janez Bleiweis* (1808—1881), ki so mu Slovenci zaradi njegovega delovanja dali naslov „oče slovenskega naroda“.

III. V tem času Slovenci še skupnega imena niso poznali in niso imeli skupnega jezika. Trdilo se je, da je slovenščina novo skovani jezik in da je kranjščina ali „kranjska špraha“ pravi jezik slovenskega naroda. Pisalo se je v treh različnih pisavah: bohoričici, metelčici in dajncici, vsako po posebnem narečju. Dr. Bleiweis sam se je moral kot urednik „Novic“ sproti učiti jezika. Narodno zavest je vzbudil tudi v njem ilirizem, in sicer posredno. Zahajal je namreč v družbo mož, ki so se kot dijaki na hrvaških gimnazijah navzeli ilirskih idej in jih, prišedši zopet nazaj na Slovensko, razširjali med svojci. To so bili zlasti duhovniki Luka Jeran, Lovro Pintar in Anton Žakelj. Ti možje so prebudili tudi v dr. Bleiweisu narodno zavest.

Slovenski buditelji so zaradi nedostatka sposobnih mož morali biti vsak vse: literati in politiki. Delo še ni moglo biti razdeljeno. Tako je bilo tudi pri dr. Bleiweisu. Bil je po svojem stanu zdravnik, zlasti se je pečal z živinozdravništvom, postal je profesor na tedanji medicinski in kirurški šoli v Ljubljani ter tajnik kmetijske družbe. Pisal je poljedelske in živinozdravniške, šolske in slovstvene knjige. „Novice“ so bile namenjene kmetom in obrtnikom, toda dr. Bleiweis je spoznal, da imajo preozke meje, zato je jel sprejemati vanje pesni, zgodovinske in jezikoslovne drobtinice, sploh literarne stvari. Z letom 1848. pa se je začel list pečati tudi s politiko. „Novice“ imajo torej dvojen pomen: literaren in političen. Kaj so bile „Novice“ Slovincem s slovstvenega stališča, je označil eden prvih slovenskih literarnih zgodovinarjev, Fr. Levec, kratko v sledečih točkah: 1.) „Novice“ so združile vse slovenske pisatelje, ki so bili doslej brez glasila, središča in ognjišča, v eno kolo; 2.) so zjediniile Slovence med seboj ter s Čehi in s Hrvati po Gajevev ali češkem pravopisu; 3.) ohranile slovenščino zmesi hrvatskega in slovenskega jezika in 4.) razširile veselje do čitanja in s tem slovensko zavednost.

Trije dogodki so posebno pospešili slovensko zavest. Leta 1844. je prišel v Ljubljano cesar Ferdinand I. v spremstvu cesarice, da otvori obrtno razstavo. „Novice“ so priobčile slavnostno pesen: „Slovenija presvetlemu, premilostljivemu gospodu in cesarju Ferdinandu I.“ Ime „Slovenija“ se je imenovalo v javnosti! Pesen je zložil *Ivan Vesel Koseski* (1798—1884), glavni pesnik „Novic“. Njegove pesniške zmožnosti so zelo precenjevali, zlasti dr. Bleiweis; z literarnega stališča se njegovo delovanje nikakor ne more primerjati z drugimi slovenskimi pesniki. Ne moremo pa tajiti, da je kot politični pesnik s svojimi navduševalnimi pesnimi mnogo pripomogel k narodnemu prebujenju. Posvetnjaki in duhovniki, zlasti ti, so se navduševali ob njegovi muzi. Koseskega dikcija je bombastična, patetična, snov romantična, fantastična — ni čuda, da je to podžigalo in ogrevalo!

Leta 1845. je bil prvi slovenski javni govor. Na prigovarjanje dr. Bleiweisowo je ob petindvajsetletnici županovanja Janeza Hradeckega deklamoval šestošolec Lovro Toman slavnostno pesen, ki jo je v ta namen zložil *Prešeren* (1800 — 1849), največji slovenski pesnik, in slavil v njej domorodna dela županova. To je bila „slovanska demonstracija“.

Tretji dogodek so bile slovenske pesni v ljubljanskem gledališču, kjer so igrali samo nemške igre in peli samo nemške pesni. Proti ukazu policije, da se nikdar in nikoli ne sme prepevati v gledališču slovensko, je v letih 1845. in 1846. pregovoril dr. Bleiweis igralce, da so zapeli kako slovensko pesen, kar je izzvalo burno odobravanje. Tedanji guverner Weingarten pa je takoj slutil aranžerja rekoč: „Dobro vem, da je vse to naredil dr. Bleiweis, katerega so gotovo Rusi s srebrnimi rublji podkupili!“

(Dalje sledi.)

Socialni boji slovenskih kmetov v srednjem veku.

(Nadaljevanje.)

Velika zemljiška gospoda je skušala spraviti kolikor največ mogoče zemlje nase. Vzela pa jo je kmetom. Vsled tega se je pripetilo, da je bilo tudi na deželi vedno več revščine, da so imeli kmetski domovi preveč ljudi, ki jih niso mogli rediti. Nastal je *kmetski proletarijat*, kateri je indirektni pospeševatelj dolgoletnih vojen, ki jih ima srednji vek. Ne le malo, propadlo plemstvo, temveč tudi kmetski sinovi so odslej služili v vojnih četah, katere je lahko kupil vsakdo, ki je imel dovolj denarja. Ti kmetski sinovi so se, ko so si po vojnah naplenili dovolj premoženja, vračali domov in začeli sami zopet kmetovati. S seboj pa so prinesli vajo v rabi orožja in vojnega duha. V vojnah, ki so služili v njih kot *pešci*, kateri so prišli vsled tega zopet do *militaristične* veljave, so se navadli ugodnejše in boljše živeti, kakor pa so živeli doma kot brezpravni podložniki.

Seveda so se kmetske vojne in kmetski upori pojavili šele potem, ko se je stanje kmetov izdatno poslabšalo. Temu sta bila posebno kriva dva znamenita činitelja: *Trgovski kapital* in *absolutni vladar*.¹

Trgovski kapital se je ojačil vsled pomnožene produkcije blaga in trgovine. In jasno je, da je potreboval ta kapital, ki se je pomnoževal zelo hitro, tudi močne in ugledne državne oblasti združene v eni roki. Treba je bilo pokoriti oblastno plemstvo. Kapital je potreboval te državne moči, da mu je varovala njegov notranji trg in da ga je spravila tudi na *svetovni trg*. Kapital je dalje potreboval birokracije in plačane vojske; oba činitelja sta močno pospeševala absolutno vladarstvo, absolutnega in močnega deželnega kneza. S tem pa je bilo oslABLJENO plemstvo, ki je odslej vedno pogosteje iskalo dvornih služeb. Naravno je torej, da je boj med podložnim kmetom in zemljiškim gospodarjem le podpiral omenjeno stremljenje kapitala, ker je oba slabil in ju napravljaj vedno manj nevarna trgovskemu kapitalu. To se vidi n. pr. zelo dobro ravno pri ustaji slovenskih kmetov, ki so poklicali na pomoč cesarja Maksa in kateri je dal

¹ K. Kautsky, *ravnotam*.

plemstvu v naših deželah mnogo povodov za pritožbe proti cesarskim uradnikom.¹ V tej dobi se je položaj kmetov silno poslabševal. Še vedno so se vsa državna in deželna bremena nalagala veleposestnikom in le v manjši meri mestom vsled neurejenega davčnega sistema. A veleposestnik je zvalil vedno vsa bremena na kmetova ramena. Toda če so v prejšnjih časih — posebno v štirinajstem stoletju mesta pomagala kmetom — je sedaj to nehalo. Prvič se je pomnožil veliki trgovski kapital, vsled česar je oslabele kmetom prijazno malo meščanstvo, in drugič so postala tudi mesta kmalu vedno bolj odvisna od vladarja. Čim odvisnejše pa je postalo malo meščanstvo, tem bolj je ginila v mestih in trgih stara demokratična smer — na škodo kmetškemu ljudstvu.

Naravna pomnožitev prebivalstva, opuščanje *spremljstva* — ki je bilo za časa naturalnega gospodarstva v vsaki plemiški hiši zelo mnogobrojno —, pomnožitev državnih davkov, oduševske obresti in naposled, ker so bila mesta za kmete zaprta — vse to je silno pomnožilo vrste kmetškega, najnižjega proletarijata.

Toda v teh težkih časih so imeli kmetje svoje zaveznike. Deloma so bili to mali meščani,² deloma pa *rudarji*. Industrijalni proletarijat je že takrat sklenil nekako zvezo z upornim kmetstvom. Za slovenske kmetške ustanke ta zveza sicer ni imela še večjega pomena, takega kakor n. pr. za Nemčijo. Saj pa tudi pri nas rudarstvo tedaj še ni bilo tako razvito kakor na Češkem za časa kmetških vojen ali na Nemškem, ko je organizoval strastni sovražnik Lutra, *Münzer*, kmetško vojno. Revoluciji tedanjega časa je — posebno pri nas — stal na čelu edino le kmet. Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so bili ti socialni boji kmeta proti fevdalnemu gospodu tako materijalistični, da bi jih morali z idealističnega stališča eo ipso obsoditi. Sicer je bil boj kmetstva v temelju materijalističnega značaja, toda obenem je bil ta boj tudi boj tlačnega ljudstva proti fevdalnemu jarmu. V tem boju si nista stala nasproti le podložni kmet in gospodujoč plemenitaš, temveč tudi in obenem tlačeno slovensko ljudstvo in gospodujoči Nemci. V narodnem in socialnem oziru so bili ustanki slovenskega kmetstva na Kranj-

¹ Plemstvo se je pritoževalo nad „Umreiterji“, ki jih je cesar poslal med kmete, da zvedo njihove pritožbe. Ti cesarjevi poslanci so baje *šeuvali* kmete, naj se pritožijo proti svojim gospodarjem. In če se kmeti niso hoteli pritožiti, so jim celo grozili, da so spravili iz kmetov, kar so hoteli.

Takole so se pritoževali stanovi nad cesarskimi poslanci: „Sie sprächen (Umreiter) zu ihnen (kmetom): klagt über Euren Herrn, wir sind darum, Euch zu Gutem hergekommen! und wenn sie nun nicht klagen wollten, so sagten sie: Wollt Ihr nicht klagen, so werden andere hernach kommen, die werden Euch recht auswarten oder die Saiten recht anziehen; und wenn auch dies nichts fruchtete, so fuhren sie die Bauern zornig an: Geh hin zum Teufel! So Du dann nicht klagen willst, oder zu klagen hast, was thust Du dann da? (August Dimitz, Geschichte Krains, IV. Buch, stran 20 ff.) Kaka bojazen gleda iz teh pritožeb. In naivnost!

² Pri uporu slovenskih kmetov l. 1514—1516 je bil upornim gorenjskim kmetom poleg kmeta Klandra voditelj tudi neki krojač iz Radovljice, in na Dolenjskem je pomagal upornim kmetom celo plemenitaš Franc Glanhofer iz Dragomlja s tem, da je dal upornikom na razpolago mal top (Karrenbüchse), s katerim so pozneje oblegali grad Andreja Lamberga pri Novem mestu. (Dimitz, Geschichte Krains.)

skem, Štajerskem in Koroškem, združeni z upori hrvaških kmetov, večjega pomena kakor pa verska reformacija, za katero se je iz egoističnih nagibov ogreval najbolj ravno tisti stan, proti kateremu je bila obrnjena ost kmetских uporov — nemški plemenitaši.

Dve gibanji tiste dobe — cerkvena reformacija in kmetске vojne — sta pretresli ves tedanji družabni red. Obe sta temeljili v *bistvu* na istih vzrokih. In vendar nista imeli nič skupnega. Od cerkvene reformacije ni pričakovalo in pričakalo nižje ljudstvo ničesar. Saj zanj ni pomenila ta reformacija drugega kakor pojačenje njegovih gospodarjev. Turjaški grofje n. pr. so bili naklonjeni luteranstvu, dasi so bili obenem najhujši izkoriščevalci svojih podložnih kmetov. Plemstvo se je oprijemalo luteranstva in reformacije samo radi tega, ker je upalo z njeno pomočjo obogateti še bolj, namreč s cerkvenim premoženjem. Isto se je zgodilo v Nemčiji, kakor hitro se je izjavil Luter, naj pripada cerkveno premoženje posvetnim knezom. V *bistvu* in duševno ni imel naš Trubar nobene podobnosti s češkim Husom ali celo z Angležem Witclifom, kaj šele z Münzerjem. In vsled tega so bili kmetje v svojih bojih popolnoma neodvisni od reformacije, navezani le nase in na svoje ožje prijatelje. Jarma pa so se mogli otresti le z oboroženo silo. Veliki socialni boji slovenskega kmetstva so najjasnejša zvezda v zgodovini slovenskega naroda koncem srednjega in v začetku novega veka.

(Dalje sledi.)

O spolnih boleznih.

(Nadaljevanje.)

Če stojimo na stališču, da bolezen najložje zatiramo, ako poznamo njeno profilakso, ako se znamo izogniti, da je ne nalezemo, tedaj je edino sredstvo, s katerim se lahko uspešno postavimo proti spolnim boleznim, ljudska izobrazba, poljudna razlaga socialnega pomena spolnih boleznih.

V vseh državah so se že osnovala društva za zatiranje spolnih boleznih; najstarejše je v Parizu, najmlajše deluje v New Yorku; v Nemčiji obstoja izza l. 1902., ima najimunitnejše sifilidologe za svoje člane in uživa tudi izdatno državno podporo.

In v Avstriji? —

Tretjega činilca pri razširjanju spolnih boleznih ne smemo pozabiti — alkoholizma. Alkohol, uživan v neizmerni množini, vpliva degenerujoče na naš organizem in povzroča ono bolno stanje njegovo, ki je znano pod imenom alkoholizem. Nevaren je tudi zato, ker učinkuje na čustveno sfero in odjemlje vsak pameten preudarek. Mi postanemo žrtev mesnega poželenja; čut sramu in energija opešata. Čudno ni, da zapadejo mladi ljudje v teh okolnostih v naročje

prostituciji, čemur bi se lahko izognili. *Dejstvo* je, da se infekcija pri mladih moških večinoma izvrši pod vplivom alkohola, in izkušnja uči, da je v onih vrstah prebivalstva, ki ljubijo alkohol, največji odstotek spolnih bolezni.

S poudarkom naglašujoč te tri najvažnejše činitelje, kateri součinkujejo pri razširjanju spolnih bolezni, prihajamo sedaj do definicije spolnih bolezni.

Spolne bolezni se zato tako imenujejo, ker jih navadno dobiš pri spolnem občevanju. Pa niti spolnega občevanja ni treba vselej. Poglavitno je, če se dvoje ljudi tesno stika, katerih eden je obolel na spolni bolezen. To pa se dogaja večinoma pri spolnem aktu. A infekcija je mogoče tudi še drugače, n. pr. s poljubom, ogrizom, z uporabo predmetov, kateri so s sifilitično snovjo omazani — namizno orodje, kozarci, pihala, perilo itd. — in ob mnogo drugih prilikah, o katerih izpregovorimo, ko bomo razpravljali o posameznih boleznih.

Iz tega vsak lahko spozna, da ne oboli vsak, kdor je spolno bolan, vsled lastne krivde spolno; da so slučajji, ko se pacientje niti ne zavedajo nobenega pregreška, in ko šele v ordinaciji pri zdravniku dobe pojasnila o bistvu svoje bolezni. Taka usoda ne zadene le odraslih, kot zdravnikov v njihovem humanem delovanju pri spolnih boleznih, babic, postrežnega osebja v bolnicah, temveč nastopa prav *pogosto* pri nedoraslih, pri dojenčkih in otrokih, pri kojih niti govoriti ne moremo o spolnem občevanju, razven ako so bili spolno zlorabljeni.

Vsled tega pa ne smemo o vsakem, ki je spolno bolan, že kar izrekatii svoj anathema in ga za razuzdanca ožigosati, temveč zaslužijo taki pacienti našega sočustvovanja in humanejšega ravnanja; in sicer tem bolj, ker so v dnevih bolezni jako potrti, neutešljivi, in ker se jih loteva rada misel na samomor. V novejšem času se je začel obračati na boljše nazor, kako naj presojamo spolno obolele; zlasti skušajo v bolnicah takim bolnikom vcepiti to misel, in bolniki postajajo mirnejši, lažje prenašajo svojo usodo.

Spolnim boleznim prištevamo troje bolezni: *mehki čankar, kanko in trdi čankar*, iz katerega se pozneje razvije *konstitucijska sifilis*.

Drugih bolezni genitalij, bodisi da nastanejo na površini ali pa v organu samem, ne prištevamo spolnim boleznim, ker tu večalimanj slučajno nastajajo in niso v nobeni zvezi s spolnim občevanjem.

Najvažnejša bolezen, o kateri moramo tu govoriti, je *kánka* (kaniti; kapa-vica [hrv.]; Tripper [nem.]).

Po mojem mnenju dobiš jedva še kakšno bolezen, ki bi jo smatrali za tako nedolžno in malenkostno, ki bi ji prištevali tako malo pomena, kakor ravno kanko. Splošno vlada nazor, češ, kanka je le nedolžen katar, podoben navadnemu kataru nosnih sluznic (nahod), in da se izgubi brez hudih posledic, ne da bi se bilo treba zatekati k zdravniku, samo če se živi kolikortoliko redno. To podcenjevanje važnosti kanke je vzrok, da se često mladi svet, tovariši med seboj norčujejo in bahajo, ter da zlasti akademična mladina misli, da svojih vseučiliških let ne more preživeti, ne da bi se ohranila črnoobrobljena spominčico na to bolezen. Resno sploh skoro nihče ne razmišlja o kanki, čeravno lahko na-

koplje moškemu, kateri je po nesreči radi nje obolel, težko trpljenje, ki često povzroča kruto usodo in osamelo, zapuščeno življenje. Še večje je pa trpljenje ženske, katera je našla to bolezen od spolno bolnega moškega; ženska postane lahko raditega nerodovitna.

Mnogo bolezni se poraja vsled tega, ker v naše telo prodirajo majčkeni organizmi. Ti mikroorganizmi, ki jih znanstveno imenujejo bakterije, bacile, koke itd., se razmnožujejo takoj ondi, kjer so prodrli v telo, pod ugodnimi pogoji v kratkem v neizmernem številu, do stotisočev in milijonov, stvarjajo strupene snovi in postajo s tem, da celi organizem zastrupljajo, življenju nevarne. Lep primer o tem so infekcijske bolezni kot škrlatinka, difterija, osepnice, legar, koze itd.

(Dalje sledi.)

P r e g l e d.

Politika.

Shod zaupnikov narodno-napredne stranke je bil priprava za poznejši shod, čegar naloga bo, da končno formulira novi program. V izvrševalni odbor, ki naj revidira stari program, je bilo izvoljenih tudi nekaj mlajših moči. Ne zavidamo jim optimizma, s katerim upajo, da požive staro stranko. Brezdvomno sprejme narodno-napredna stranka nekaj naprednejših načel — toda ta načela ne bodo vzrastla iz duševnega ozračja kot samoumevna posledica razvijajočega se duha in srca, kot konkretna oblika notranjega procesa prenavljanja in preosnavljanja. Diktirala jih bo le nujnost, proti prodirajočemu klerikalizmu postaviti nekaj nasproti — negativen nagib brez pozitivnega notranjega impulza, ki rodi dejanja. Liberalna stranka ni v naprednem zmislu vzgajala ljudstva; kolikor je sploh prišla z njim v dotiko, je pobijala politiko klerikalcev brez razločka, ali so bile ideje, ki jih je v svojem interesu zagovarjal klerikalizem, same na sebi dobre in koristne ali ne. Za vzgled navajamo vprašanje volilne pravice in gospodarske organizacije. Liberalci niso volilcev vzgajali in izobraževali za svobodomiselno politiko, ampak za strankarstvo, ki je bilo v načelih nazadnjaško. In to malomeščanstvo naj bi čez noč postalo nezvesto samemu sebi in ne samo priznavalo naprednejše ideje, ampak tudi delovalo za nje? To slovensko meščanstvo naj bi hipoma opustilo politiko mandatov in se oprijelo načelne politike na podlagi kulturnega in gospodarskega dela v socialnem zmislu? Na shodu samem se je pojavil tip slovenskega liberalca v metliškem županu. Takšno je naše meščanstvo, to je podoba mišljenja in čustvovanja naših srednjih stanov. In s takimi nazori misli narodno-napredna stranka prodirati proti klerikalizmu?

To bi bil en vzrok, da nismo optimisti glede reorganizacije liberalne stranke; drug vzrok pa nas naravnost sili k pesimizmu. Največji greh liberalne politike

vidimo v njeni neodkritosrčnosti. Lepo je to priznanje od „Slovenskega Naroda“: da je bilo delovanje narodno-napredne stranke od zaupnega shoda 1894. dalje prav rado slepomišenje in da tega, kar je v duši mislila, ni nikdar odkritosrčno povedala. To samospoznanje, ta očitna izpoved bi bila lahko prvi korak k poboljšanju, ako ne bi bil „Slovenski Narod“ takoj dostavil, da je tako (da so namreč neodkritosrčni) morda še dandanes po nameravani reviziji programa. Ali ni to dokaz, da za napredno politiko med sedanjim meščanstvom pri nas še ni tal, da jim je politika le šport in ne važna življenska naloga? Slovenski narod pa potrebuje odkrite, resne in načelne politike v soglasju z duhom časa. Mladim je pot jasno začrtana: delati za sedaj t. zv. nepolitično politiko, t. j. vzgajati in pripravljati teren, novo generacijo, ki bo nastopala ne le z besedami, ampak s svojim življenjem, s svojim umom, srcem in voljo za napredek in svobodo. Za mlade, hočejo-li resnično reorganizacijo slovenskega naroda, veljajo besede Božidara Raiča: „Dajte mi učilnice (umevaj: umsko in нравno izobrazbo!) v oblast, in gibal bodem z vsem dušnim svetom!“ To je edino in zadostno sredstvo, da privedemo Slovence tudi na političnem polju do veljave in uspehov.

Poleg volilne reforme se namerava v Avstriji tudi *reforma zakona*. Komur je do tega, da človeštvo dospe do нравnejšega življenja, ki bo odgovarjalo resnici in notranjemu nagibu, ta mora biti za reformo sedaj veljavnega zakonskega prava. Komur je zakramentalnost zakona tako malo sveta, da ga more držati na uzdi le zunanja gmotna sila, ta ne živi ne verno in ne нравno, najsi ga cerkev še tako zase reklamira. Taki zakoni izpodkopujejo vero in нравnost, ker skrivajo pod pretvezo svetosti hinavščino in hudobnost. Kar storim iz svojega prepričanja, iz srčnega nagiba — to mi daje pomen in veljavo. Nimam-li več te sankcije, pokoravam se sili. Kjer podpira to sankcijo še religiozni moment, tem bolje za vernika. Odpade-li pa eno ali drugo in se začenja neznosna muka, ki nam razjeda mozeg in kosti in ki omogočuje zločine in bestialnost v spolnem ter socialnem oziru: ali imata država in cerkev še pravico zadrževati človeku pravo do človeškega življenja? Komur je svetost zakona res sveta — njemu ne sme in ne bo nihče zabranjeval izražanja njegovih verskih čustev v zakonskem življenju. Kdor pa se ne more držati cerkvene dogme o zakonski nerazdružljivosti, ali naj ga cerkev z državno pomočjo sme siliti k temu, da uganja hinavščino, da živi izven zakona razuzdano in se oropa svoje sreče, do katere ima pravico? Država kot zaščitnica vseh državljanov brez razlike narodnosti in vere naj z uvedbo civilnega zakona uredi zakonsko pravo z ozirom na državljanske potrebe v soglasju s svojim namenom, poedine cerkve naj odločujejo pri svojih vernikih z versko-cerkvenega stališča. Religija ima moč in veljavo, ko se je oklepajo verniki iz notranjega prepričanja in srčne potrebe, prostovoljno, išoč utehe in bodrila — tu se kaže vpliv ideje. Kakor hitro pa so versko idejo posamezne cerkve začele uveljavljati z državno silo, nastaja obrat, ki škoduje cerkvi in

državi, veri in nравnosti. Zato je treba tudi tu prepustiti ideji njeno latentno moč, ako nam je res mar za nравnost in verstvo. Kdor dela nasprotno, širi vse kaj drugega nego religijo in moralo.

Književnost.

Mučeniki. (Konec.) Čitajočemu te dve pesmi pa narašča bralcu pričakovanje.

Sami popenjamo se na višave,
kjer naš leskeče se visoki vzor; . . .
Heretiki smo smeli, krivoverci,
in kužna vam pismarjem smo pošast . . .
Naprej, heretiki svetá vi slavni,
vi geniji uporni vseh vekov! . . .
Heretiki pogumni smo. Za nami
ne hodi strahopetec naj nikar!
Naš pot je borba, žrtva mučeništvo
in vodi skoz nevihto in vihar.

Kako naj bi ne utripalo srce človeku, kako naj bi mu ne zagorelo po vseh žilah! Kar je junaškega v človeku, se zbudi in nekako v svetem ognju hiti čitatelj od strani do strani. Mnogo, nenavadno mnogo pričakuje, pesnik sam mu je dal pravico do tega. Ali na koncu mora reči, da mu je podal Aškerc preveč. „Weniger wäre mehr gewesen.“

Zakaj mora biti knjiga tako debela? Biserjev je v njej; ali demant žari sam v priprostem prstanu, preveč pierres de Strap mu je le na kvar. Menda ni težko izračunati, koliko časa je avtor izdeloval te pesmi. Najbrže jih je začel, ko je bil že končan Primož Trubar. Plodovitost je torej velika, a zato je prišlo marsikaj v knjigo, kar bi lahko izostalo, pa bi bilo bolje, in marsikaj ni tako uglajeno, kakor bi moralo biti.

„Mučeniki!“ Knjiga, ki ima ta naslov, nam slikaj mučeništvo in mučenike. Beseda nas pripravlja na to, da dobimo nekaj enotnega. Trpljenje hočemo videti in kar je v zvezi z njim — ničesar drugega. Atmosfero bolesti, bojni hrup, glas kletve, upor in maščevanje — to hočemo gledati in poslušati; kajti naslad nam je izvabil iz srca čut stila in kar ga kviri, se nas dotakne neprijetno. Humor in šala, sicer potrebna sol življenja, nas tukaj moti. Pesem o aleksandrijski knjižnici, torej o dogodku, časovno ločenem od dobe protireformacije, nam ne žali tistega čuta, ker ne pretrga notranje zveze; ako bi uvrstil pesnik moskovsko elegijo iz zadnjih tednov, pa tudi ne bi kazila stila. Ali razni dovtipi so neprijetni. Med verzi te vrste jih je dosti banalnih, tudi takih, s katerimi se pesnik ni zelo trudil; tuintam so grapavi izrazi. V resnem, težkem ozračju, v žaru grmad pa so še bolj banalni. Morda bi se sodba ublažila sama po sebi, ako bi bili tiste reči zbrane v posebni knjigi.

Pojem mučeništva zahteva pa tudi poglobitve snovi, katere ne nahajamo povsod. Ako se je zdelo Aškercu potrebno, uvrstiti n. pr. tiste pesmi o skakačih-Adamitih, tedaj bi morale biti drugačne, kakor so. Gotovo je tičalo tudi v tisti čudni religiozni maniji nekaj tragičnega; saj so sploli v vseh pojavih življenja skrite tragične kali. Ali to ni tragično, ne mučeniško, da so beriči zjutraj zaprli skakača, ki je ponoči nag plesal po cerkvi. „Vesela“ je bila služba božja Adamitev; ali njih misli so bile mračne, njih nazori so bili temotni, misteriozni. Ako bi se bilo pesniku posrečilo, izraziti to — va bene! — tedaj bi bilo tudi Maruši Medvedovi in Stopistranu prostora med mučeniki. Ali tega ni Aškerc niti poskusil.

Mnogo paznosti je posvetil zanimivi prikazni škofa Hrena. Dobro pa bi bilo, da je izpustil nekaj drugih stvari in še bolj karakteriziral in poglobil Tomaža Hrena, ki je bil končno tudi mučenik svojega fanatizma. Pesnik ima lepo pravico, da prekolne hudobijo, a da razjasni tudi značaj hudobca in njegovo suženjstvo z višjega stališča. Škoda, da ni poskusil Aškerc izvršiti to — seveda ne lahko — nalogo. Etična vrednost knjige bi se tedaj zelo povečala.

Prijateljem samostojne misli in svobodnega duha priporočamo knjigo. Kar je v njej pomanjkljivega, izravnaajo njene prednosti. V predgovoru „Primoža Trubarja“ je Aškerc povedal, v „himni heretikov“ je namignil, da so ideje in cilji današnjih „protestantov“ drugi, kakor so jih imeli tedanji luteranci, ki sploh niso bili v vsakem oziru taki, kakor jih je naslikal pesnik — nacionalna misel med njimi nikakor ni bila tako živa kakor verska. — Naši novi cilji pa nas ne ovirajo in nam ne branijo, da smo pravični napram dedom, ki so trpeli za svoje prepričanje. Tudi „rebelant“ je človek, ki potrebuje včasih vzpodbuje, ker nobeno telo ni iz jekla in nobena duša ni sam ogenj. Knjiga, kakor Aškerčevi „Mučeniki“, je taka, da lahko v slabih urah podpre upanje v bodočnost in okrepi voljo modernega „heretika“, in to je v naših očeh njena glavna zasluga.

e. k.

„Der Weg“, dunajski tednik za politiko in kulturo, je prinsel v 17. številki (z dne 20. januarja 1906.) članek *dr. Friderika Hertza o političnih konsekvencah iz neenakosti človeških nadarjenosti*.

Tudi pri nas nasprotniki demokratizma in mirnega razvoja narodov, zlasti naravoslovci, izvajajo iz fakta, da niso vsi ljudje enako nadarjeni, politično neenakost. Nemci kot močnejši so proti enakosti narodov in posameznih slojev v narodu, mi kot slabejši smo sicer vsaj teoretično za to, da poneha politična neenakost narodov, nikakor pa nismo za enakost posameznih slojev v narodu samem! V tem sta nemška in slovenska svobodomiselnost enaki in si nimata druga drugi prav nič očitati.

Dr. Hertz dokazuje, da so rezultati anthropologije, narodopisja, psihologije, jezikoslovja, zlasti pa izkušnje zgodovine sledeča prepričanja: 1.) Razločki med nadarjenostmi posameznih plemen niso tako veliki. 2.) Razločki med najvišjimi in najnižjimi sloji pri evropskih narodih so večji nego razlike med dvema katerikolima narodoma. 3.) Tudi najnižji narod je zmožen omike in se more povzpeti do najvišje stopinje. Ta fakta nam potrjujejo n. pr. naravoslovec Humboldt, narodopisec Müller, jezikoslovec Müller, geograf Ratzel, anthropologi Virchow, Ranke, Kollmann itd.

S tem je izpodbit temelj zahtevam po politični neenakosti narodov. Toda, glasi se ugovor, to pa vendar ne more biti, da bi imel dninar isto politično pravico kakor vseučiliški profesor! Pri tem gre za neki moralnični ekzistenčni minimum, ki je garancija družbenega obstanka. Ta ekzistenčni minimum, te socialne lastnosti so splošno enako razširjene, zato omogočujejo enakost pravic. Kje je zapisano, da je že kar naprej brez vsega vsak vseučiliški profesor element, ki se družbi bolj prilagodi nego dninar? Višja duševna izobrazba ni identična s politično izobrazbo, ki je podlaga uspešnemu javnemu delovanju. Veleumi, ženiji se ne bodo mogli pojavljati? Talenti in ženiji niso odvisni od nobene socialne stopinje niti niso dedni. (Kristus, Luter, Fichte.) Veleum ima vedno slabe otroke in srednje vrste starše. Demokratizem nas ne obvaruje demagogije, to je res, toda to so bolezni, ki zdravemu organizmu ne škodujejo, marveč ga krepe za poznejše napade.

Na razsvitu. Ruske študije. Spisal Bogumil. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner.

Ti eseji pravzaprav niso niti potopis, niti znanstveno delo. Tudi „študije“ ne. Pač pa so v knjigi zbrani zapisci potovalca, ki je potoval po Ruskem, in ki ni študiral Rusije. Zato pa ti eseji nimajo na sebi nič enotnega, nič vodilnega, nobene glavne misli. Pisatelj knjige bo gotovo sam rad priznal, da se tisti odstavki o ruskih slavjanofilih, o ruski državi in njenih kolonijalnih stremljenjih, o ruski rasi itd. ne morejo resno imenovati zanimajoče „študije“. Zadnji čas izhajajo skoro v vseh jezikih knjige o Rusiji. Gotovo, marsikatera je slabejša od Vošnjakove, a mnogo je tudi boljših. To je za nas mērodajno. Zastonj se trudimo, da bi

naši v knjigi sliko današnje Rusije. Vsi vemo, da je napravila Rusija velikanski korak naprej, odkar se je — nekako po sedemdesetih letih — začela intenzivno širiti zapadna kultura na vzhodu, kultura, sloneča na industriji in trgovini. Če prelistujemo suhoparna poročila konzularnih zastopnikov o Rusiji in njenem gospodarskem življenju, dobimo bolj pestre in bolj žive in končno tudi bolj verjetne slike, kakor v neurejeni in nesistematični Vošnjakovi knjigi. Kakšno je življenje, duševno življenje ruske inteligence in delavstva? To bi bilo važnejše kakor pa intervjuji s penzioniranimi ruskimi diplomati in s Tolstim. Tolstega poznamo in Vošnjak ni napravil v resnici nobene usluge, če vtika v knjigo tudi starčka iz Jasne Poljane. To diši vse preveč po efektu. In te študije gotovo niso beletristični sestavki, že radi suhoparnega pripovedovanja ne.

Nauki starih slavjanofilov in filozofija Aksakova nas danes ne zanima več. Vsa tista stališča so danes že premagana, pravzaprav niti premagana niso, ker se dejansko sploh niso nikoli uveljavila. Nepotreben je trud prikazovati Rusijo kot nekaj posebnega v kulturi evropskih narodov. Kar Rusijo danes loči od „zapadnjakov“, so le čisto posebne politične razmere in zaostala kultura širših mas ruskega ljudstva. Tudi Slovenci se ločimo prav ostro od Nemcev, Francozov, Italijanov, toda videti v tem nepremostljivost v kulturnem življenju, bilo bi nespametno. Kako je skušal Vošnjak priti v dotiko z ruskimi delavci in spoznati njih stremeljenja — je skoraj smešno. Lahko bi pogrešali tudi odstavek o ruskem nacijonalizmu. Pisatelj knjige baje mnogo potuje. Vedel bi torej lahko, da pri velikih in samostojnih narodih ne najdemo nikjer tistega ozkosrčnega nacijonalizma, ki je v neprestani dotiki z narodnim šovinizmom, kakor ravno v Avstriji. Povdaranje nacijonalnosti pri velikem narodu, kakor je ruski, je res čisto nepotrebno, in naše mnenje se v tem ujema z onim ruske inteligence. Sicer pa radi priznamo, da so v tej knjigi tudi stvari, ki so zanimive in čitanja vredne. Odstavki o „miru“ in „ruski arteli“ so dobri, dasi ne preveč instruktivni. Kakor ruskemu absolutizmu, se je zgodilo tudi Vošnjakovi knjigi. Oba je zatemnela ruska revolucija. — Dokaz, kako slabo sta oba poznala dejanske razmere v Rusiji. A. P.

Opomba upravnistva.

Kdor se ne misli naročiti, tega novič uljudno prosimo,
da nam blagovoli vrniti poslane številke.

Socialna revija „Naši zapiski“

so postali tako važen mesečnik, da bi ga ne smelo nedostajati v nobeni čitalnici, da tudi posamezniki, ki se zanimajo za moderno socialno stremeljenje, bi jo morali brati. Naročnina nanj za celo leto 3 K.